

Senatu Univerziteta u Novom Sadu
21 000 Novi Sad
Trg Dositeja Obradovića 5

Udruženje građana «Ženske studije i istraživanja»
Bul. vojvode Stepe 107
21000 Novi Sad
studije@eunet.rs

Izveštaj: Škola romologije 7
1.10.2010 – 31. 03.2011.

Koordinira: Svenka Savić, profesorka emerita

Fond za otvoreno društvo finansira *Školu romologije* (u daljem tekstu *Škola*) u kontinuitetu 7 godina (2004-2011). U ovom izveštaju dajem: 1. osnovni presek postignuća u *Školi* tokom navedenog perioda i 2. izveštaj za poslednju godinu.

1. Osnovni presek postignuća u *Školi* tokom 7 godina

Na predlog Udruženja građana «Ženske studije i istraživanja» (u daljem tekstu ŽSI) Univerzitet u Novom Sadu (u daljem tekstu UNS), organizuje *Školu* zajedno sa ŽSI, kao oblik eksperimentalnog programa za stručno usavrđavanje romske i neromske (studentske) populacije u Pokrajini Vojvodini. Program je eksperimentalni, u odnosu na postojeće institucionalno organizovane kurseve na UNS, ali i u odnosu na teorijsko usmerenje i na metod rada u nastavi sa polaznicima i polaznicama koji se pripremaju za budići poziv ili istraživački rad u domenu pitanja koja su vezana za romologiju kao interdisciplinarno akademsko područje. Predlog programa je sačinila redovna profesorka psiholingvistike na Filozofskom fakultetu u Novo Sadu (Svenka Savić), a Senat usvojio osnovnu koncepciju plana i programa (jula 2004) i imenovao je za koordinatorku *Škole*. Svake godine Senat Univerziteta u Novom Sadu donosi odluku o organizovanju *Škole* (u saradnji sa Udruženjem „Ženske studije i istraživanja“) u datoj školskoj godini po usvojenom planu i programu, a nakon održane *Škole* usvaja Izveštaj o radu. Organizovanje *Škole* podrazumeva etape u jedinstvenom lancu aktivnosti.

1. Raspisivanje konkursa za upis u septembru svake školske godine. Pravo upisa imaju svi koji imaju diplomu završene srednje škole. Polaznici i polaznice se upisuju tako što popunjavaju

dokumentacioni list sa neophodnim ličnim i profesionalnim podacima (o studijama, angažovanju u udruženjima građana, hobi i sl.).

2. Nakon upisa prijavljeni polaznici i polaznice pismeno odgovoraju na 10 osnovnih pitanja, čiji odgovori pomažu organizatoricama *Škole* da steknu bolji uvid u početno znanje o romskoj zajednici (1. Navedi 10 imena poznatih Roma i Romkinja u Srbiji; 2. Navedi ime neke poznate ličnosti romskog porekla u svetu; 3. Navedi poreklo romskog naroda; 4. Navedi nazive nekih romskih organizacija koje znaš (u Vojvodini, ili u Srbiji); 5. Šta znaš o romskom jeziku? Kojoj grupi jezika pripada? 6. Navedi neki romski običaj za koji znaš; 7. Da li si nešto učio/učila o Romima tokom školovanja (navedi šta)? 8. Šta je Dekada Roma? 9. Navedi bilo šta što znaš o romskoj zajednici, a što nije obuhvaćeno prethodnim pitanjima. 10. Zašto želiš da pohađaš *Školu romologije*?)

3. Odgovori dobijeni na početku nastavnog procesa, upoređuju se sa odgovorima na završnom testu stečenog znanja na kraju *Škole* (1. Koji su problemi standardizacije romskog jezika.

2. Navedi opšte osobine romske usmene književnosti. 3. Šta znaš o romskoj istoriji? 4. Navedi doprinos Trifuna Dimića romologiji u Vojvodini. 5. Navedi osnovne osobine religija Roma i Romkinja u Srbiji. 6. Koji su problemi uključivanja Roma i Romkinja u obrazovni sistem? 7. Navedi neke od institucija u Vojvodini koje se bave romskim pitanjima. 8. Šta znate o stanovanju Roma i romskim naseljima? 9. Opiši specifičan položaj Romkinja. 10. Odaberi i objasni neko pitanje obrađeno u *Školi* koje nije obuhvaćeno prethodnim pitanjima).

Tokom sedam godini rada *Škole* osnovni je rezultat poređenja odgovora polaznika na početku i na kraju obrazovnog programa da je znanje koje polaznici donose na početku nastave skromno, a da na kraju dobiju dovoljnu suma znanja za dalji samostalan ili timski rad u lokalnoj ili akademskoj zajednici.

Plan i program *Škole*

Program se odvija u okviru 4 modula koji obuhvataju osnovna znanja o romskom jeziku, kulturi i književnosti, istoriji i stanovanju (Tabeli 1). To podrazumeva ukupno 32 časa nastave (predavanja, radionice, tribine); zatim timskog istraživačkog rada polaznika i pisanje završnog rada uz mentorsku pomoć. Tokom studija polaznici i polaznice imaju obavezu: da prisustvuju polovini časova nastave; da rade u istraživačkom timu i da napišu rad koji javno prezentuju. Za to dobijaju Uverenja UNS.

Osnovna su 3 principa u nastavi koji povezuju teorijsko znanje polaznika sa primenom:

1. interdisciplinarno predstavljanje novih znanja o romskoj zajednici;
2. interkulturalno tumačenje rezultata korisno za izgrađivanje identiteta Roma;
3. kritičko promišljanje tekuće prakse u institucijama i organizacijama sistema kod nas u odnosu na ostvarivanje Dekade Roma (2005-2015) u romskoj zajednici u Vojvodini i Srbiji.

Nastava se odvija interaktivno uz korišćenje mnogih novih dostignuća u razvoju metodike nastave u akademskoj zajednici (rad u grupama, radioničarski rad, debatovanje, forum teatar i sl.). Cilj je ovih oblika da se romski i neromski polaznici povežu u timskom radu, razmenjuju iskustva, ruše predrasude i stereotipe jedni o drugima.

Predavački kadar

Od samog početka uključeni su romski i neromski predavači i predavačice: Rajko Đurić, Miloš Marjanović, Aleksandra Mitrović, Zoran Mulić, Dragan Ristić, Ljiljana Pešikan Ljuštanović, Mirjana Jocić, Svenka Savić, uz učešće gostujućih (stranih) predavača: Dieter Halwachs (Grac), sa kojim je Škola ostvarila dugoročnu saradnju. Budući da je jedan od zadataka *Škole* izgrađivanje nastavnog kadra, tokom 7 godina se postepeno smenjivao nastavni kadar u tom smislu što su polaznice prve *Škole* bile predavačice u poslednjoj nakon sedam godina, što smatramo dobrom praksom u radu *Škole*.

Evaluacija rada

U pismenoj evaluaciji rada na kraju *Škole* tokom sedam godina ocena je polaznika da je to pravo mesto za sticanje osnovnog znanja: mesto susreta različitih mišljenja i posebno se pohvalno procenjuje način predavanja i kritički pristup postojećoj praksi kad je reč o romskoj zajednici. To se pre svega odnosi na način na koji je ona predstavljena u medijima, način na koji institucije brinu o njenim pripadnicima, pre svega studentima i studentkinjama a ond ai drugima (naročito izbeglicama i povratnicima na osnovu readmisije) i sl.

Rodna dimenzija Škole

Tokom sedam godina postojanja *Školu* više pohađaju i završavaju romske studentkinje nego romski studenti (što je i inače praksa na društvenim smerovima UNS). Važan je podatak da upisane Romkinje završavaju *Školu* u većem broju od upisanih Roma. Ovaj trend je postojan do poslednje *Škole*, što znači da će širenje znanja o romologiji ubuduće biti u rukama ženske romske intelektualne elite.

Dostignuća u pojedinačnim godinama

1.1. U školskoj 2004/2005. u SKR 1

Upisani 48 (M: 20 F 28)

Diplomirani 36 (M: 13 F 23)

Već je rad sa prvom generacijom pokazao da polaznicima nedostaje lično iskustvo o institucijama i romskoj zajednici koje bi pomoglo u razbijanju stečenih predrasuda i stereotipa. Zato je osnovni razlog za upis u *Školu* da nešto *saznaju* o romskom jeziku, istoriji, običajima, kulturi, religiji, stanovanju, a stečeno znanje im je najčešće komplementarno znaju koje stiču na četvorogodišnjim ili trogodišnjim studijama na UNS (iz sociologije, jezika, psihologije, antropologije, prava i sl.), odnosno na visokim strukovnim školama u Pokrajini, koje nemaju oblike nastave iz romologije.

Zato je saznanje nakon održane prve *Škole* da postoji potreba da se uvede u sistem nastave kao jedna od mogućih izbornih predmeta za sve fakultete UNS.

Prvu *Školu* završili su gotovo svi sadašnji (mladi) aktivisti i lideri u romskoj zajednici u Vojvodini koji su se setembra 2004. godine upisali na studije na UNS, a *Škola* im je pružila dodatna znanja o njihovoj zajednici, o funkcionisanju romskih udruženja i sl., pa se može reć da *Škola* od samog početka služi za oformljavanje romske intelektualne elite, pored toga što je to mesto susreta romskih i neromskih studenata i studentkinja, mesto razmene iskustava i poverenja (detaljnije opisano u knjizi «Škola romologije», S. Savić i V. Mitro, 2006).

U prvoj generaciji *Školu* su završili:

Marija Aleksandrović (sada direktorka projekta o romskim srednješkolicima u Izvršnom veću APV i predavačica na Visokoj strukovnoj vaspitačkoj školi u Vršcu), Ksenija Aleksandrović (nastavnica romskog jezika u osnovnoj školi u Novom Sadu), Sava Aleksandrović (koordinator za romska pitanja u gradskoj vladi Novog Sada), Slavica Denić (zamenica Zastupnika građana Republike Srbije), Igor Dimić (urednik i prevodilac romskog časopisa *Dekada Roma u AP Vojvodini*), Lazar Dimić, Tomislav Dimić, Ištvan Farkaš (novinar), Aleksandar Jovanović (sekretar projekta o romskim srednješkolicima u APV), Đorđe Jovanović, Jelena Jovanović, (Sekretarijat za manjine APV), Maja Jovanović, Natalija Jovanović, Rajko Ranko Jovanović (predsdnik Udruženja romskih nastavnika Vojvodine), Željko Jovanović, Goran Lakatoš, Romeo

Mihajlović (predsednik Unije romskih studenata), Jelica Mišković, Kosana Nikolić (učiteljica romskog jezika), Ružiča Nikolić, Marija Petković (spikerka romskog programa TV Vojvodina).

1.2. U školskoj 2005/2006. u SKR 2

Upisani 25 (M: 12; F 13)

Diplomirani 16 (M: 6; F: 10)

U *Školu 2* upisuje se znatno veći broj neromskih studenata i to je bio prvi pokazatelj da je *Škola* mesto susreta neromskih studenata sa romskim na temu romske zajednice, izvan postojeće univerzitetske nastavne šeme, osmišljena kao alternativan (eksperimentalni) programu otvoren svima. Već tada je postalo jasno da je na UNS potreban program studija koji problematizuje romsku zajednicu – romologija kao opšteobrazovni predmet. Nastavlja se u *Školi 2* tendencija uočena u *Školi 1*: upisuju se i završavaju je znatno veći broj Romkinja od Roma, ali i u skupini neromskih polaznika, znatno je veći broj neromskih studentkinja od studenata. Ženska populacija uočava da im je znanje o romskoj zajednici važno za dalje lično obrazovanje u multikulturnoj zajednici. Zašto? Zato što nastavnici koji predaju izborni predmeta u osnovnim školama «Romski jezik sa elementima nacionalne kulture» upisuju *Školu* da bi dobili uverenje koje im je merodavno za rad u školama (budući da nemaju završene druge škole, a znaju dobro romski jezik). Tako je *Škola* postala mesto susreta potrebnih za znanjem o romskoj zajednici sa merodavnim uverenjem o njihovoj spremnosti za takav rad jer u Pokrajini nije tada bilo druge mogućnosti za potvrđivanje njihovog znanja.

Rad u prve dve *Škole* ohrabrio nas je da predložimo Filozofskom fakultetu u Novom Sada da u okviru novootvorenog Odseka za medijske studije stvori mogućnost za izborni predmet Uvod u romologiju, što je i ostvareno. Kurs su slušali i ispit polagali 35 budućih novinara i novinarki ovog Odseka, koji su danas već uposleni u nekim medijima u Vojvodini (među njima i Jelica Nikolić, koja je upravo na usavršavanju u EU u Briselu).

Tako je prvobitno jedna građanska aktivnost usmerena prema Univerzitetu iz Udruženja građana «Ženske studije i istraživanja», sada izrodila inicijativu unutar Univerziteta za širenje znanja iz romologije na pojedinačnim fakultetima. To je važan trenutak u razvoju romologije kod nas poteklo iz *Škole*.

Iskustvo u radu sa polaznicima u *Školi* 1 i 2, koordinatorka je sa saradnicama pretočila u publikaciju (Svenka Savić i Veronika Mitro, 2004, «Škola romologije», Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad). To je drugi važan rezultat u radu *Škole* da zajedno sa ostvarivanjem programa štampa publikacije iz romologije koje se koriste u nastavi, što omogućava širenje ove akademske ideje van nastavnog okvira i u druge krajeve u kojima nema mogućnosti da se unutar akademskog programa razvija znanje o romskoj zajednici.

1.3. U školskoj 2006/2007 u SKR 3

ukupno je upisano 40 (M: 10 F: 30)

Dobili diplome 30 (M:9 F: 29)

Važan zadatak *Škole* jeste afirmisanje vrednosti neophodne za razvoj identiteta zajednica i njenih članova i članica i ovladavanje znanjem o znamenitim ličnosti iz romske zajednice. U tom smislu je u svakoj godini posebna pažnja pridavanja radu i životu Trifuna Dimića, samoukog romologa iz Novog Sada koji je na mnogo načina zadužio svoju zajednicu kad je reč o jeziku, književnosti i kulturi. Negovanje lika i dela Trifuna Dimića je u *Školi* konstanta, a u ovoj godini je bio i istraživački projekat i diplomski radovi iz te oblasti.

Zato su organizatorke *Škole* nastojale da, pored predavanja o Trifunu Dimiću, poklanjaju polaznicima njegove knjige (štampane u Zavodu za kulturu Novog Sada), zatim održavaju javne tribine posvećene standardizaciji romskog jezika koju je on započeo u Vojvodini. To je dan njegovog rođenja (29. februar). Tako je *Škola* i mesto negoavanja akademske romske tradicije. U *Školi* 3 polaznici ranijih *Škola* su uključeni u projekat (finansira REF vodi Svenke Savić) u kojem je cilj da u osmišljenom mentorskom programu na UNS pomognu u studiranju romskim studentima upisanim na različite fakultete UNS (Marija Aleksandrović, Aleksandar Jovanović, Đorđe Jovanović, Jelena Jovanović). Tu su uključeni i i novi romski studenti, koji pored drugih znanja sada stiču znanje o mentorskom poslu (Milan Bjelić, Aleksandar Balinović, Jelica Nikolić i drugi). Dakle, nakon dobijenog osnovnog znanja u *Školi*, romski studentki postaju aktivisti u svojim udruženjima ili istraživačkim i aktivističkim projektima (kao što je slučaj u ovom projektu) i na taj način pomažu svojim sunarodnicima u akademskoj zajednici. Iskustvo iz rada na mentorskom projektu saopšteno je u knjizi: Svenka Savić i Milana Grbić, 2008, Akademskim obrazovanjem do romske elite, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

1.4. U školskoj 2007/2008. u SKR 4

ukupno je upisano 35 (M:5 F:30)

Diplomirali 26 (M: 3 F:23)

U vodimo novine u način ostvarivanja nastave: forum teatar i debate. Nadalje, program *Škole* postaje poznat izvan granica Pokrajine. Svakako tome doprinosi i dobra medijska prezentacija *Škole*, na TV u okviru romskog programa, ali *Škola* svake godine snimi kratak video zapis koji se emituje na različitim TV stanicama u zemlji (u saradnji sa D.B. Trade Co. iz Bačke Topole). Nije onda neočekivano da se u *Školu 4* upisuju i studenti iz Beograda kojima je znanje iz romologije potrebno za osnovne studije (studenti sociologije, antropologije, prava). Tako *Škola* širi početne regionalne okvire.

Škola je u ovoj godini odabrana među 20 uspešnih projekata u Jugoistočnoj Evropi od strane ERSTE fondacije. Time je dobila na popularnosti i značaju, pa se već sledeće godine upisao znatno veći broj polaznika iz različitih nacionalnih zajednica u Vojvodini.

Ukratko, povezivanje *Škole* kao stručnog programa ostvarenog na Univerzitetu, sa programom osnovnih studija Odseka za medije na jednom od Fakulteta Univerziteta, umnogome je doprinelo da se o romologiji na UNS više dozna i raširi ideja o mogućnosti istraživanja, pisanja diplomskih, seminarskih i drugih studentskih radova vezanih za romsku zajednicu. Tako *Škola* polako postaje deo dodiplomskih studija na fakultetima.

1.5. U školskoj 2008/2009 u SKR 5

Ukupno upisani 36 (M:10 F: 26)

Diplomirali 29 (M: 9 F: 20)

Karakteristike su ove generacije da većina polaznika i polaznika dolazi iz većinskog naroda i drugih nacionalnih zajednica, a manje iz romske zajednice. Podatak ohrabruje jer svedoči o većoj zainteresovanosti neromske populacije za romsku zajednicu, odnosno da u široj zajednici problematika romske zajednice postaje interesantna, zanimljivi i za studije korisna. Uglavnom su to studenti različitih fakulteta u Novom Sadu i Beograda, kojima je ovo znanje dopunsko, ili komplementarno znanju koje stiču na redovnim studijama. Sledeću grupu čine nastavnici romskog jezika u osnovnim školama, ali je novina u ovoj godini da su u *Školi* većinom upisani neromski profesori srednjih škola u Vojvodini koji su mentori romskim učenicima na

uspostavljenom projektu «Inkluzija romskih učenika u srednjim školama u APV» (finansira REF iz Budimpešte). Tim profesorkama i profesorima (većinom su žene) su potrebna znanja za pomoć u mentorskom poslu sa romskim srednješkolskim učenicama i učenicima. Vidimo da se širi potreba za znanjem o romskoj zajednici među različitim grupama uposlenim oko različitih pitanja vezanih za romsku zajednicu, a u okviru Dekade Roma. Zato je *Škola* njima bila šansa za sticanje potrebnog znanja, a nama u *Školi* je to bio izazov da usklađujemo naše teme sa njihovim potrebama. Tako je tema obrazovanja dominirala ove godine.

Sada je polje primene znanja stečenog o romskoj zajednici u *Školi* prošireno i na institucije sistema (kao što su osnovne i srednje škole, pored akademske sredine). Oseća se u široj zajednici potreba za kadrovima koji znaju više o romskoj zajednici, što je dobar znak i za skidanje stereotipa i predrasuda prema Romima i Romkinjama.

Novina je u ovoj generaciji to što su neromski studenti tražili da se uvedu časovi početnog učenja romskog jezika, što je uspešno ostvareno (10 časova nastave i vežbanja). To znači da se status romskog jezika u očima pripadnika neromske zajednice poboljšava i da postoji prostor za korišćenje znanja o romskom jeziku (na primer, u komunikaciji sa romskim učenicima kojima nastavnici predaju u školama).

Druga novina je da je u ovogodišnjoj *Školi* više bilo polaznika i polaznica van Vojvodine (iz Beograda), što pokazuje da je potrebno iste oblike osnovnog obrazovanja iz romologije uvesti i u druge akademske sredine u državi.

Treća novina je da se komunikacija sa polaznicima ostvaruje uglavnom preko interneta u vreme između predavanja. Romski studenti takođe imaju mogućnosti elektronskog komuniciranja u studentksim domovina.

Progam *Škole* se i nadalje odvija u obliku 4 modula, ali je novina da u nastavu sada ulaze mladi i učenici Romi i Romkinje.

U istraživačkim timovima i pisanju završnog rada su tri osnovna istraživačka tima: Dekada Roma; Romi i Romkinje u pisanim medijima i romski jezik. Iz ovih projekata su ukupno 5 timskih završnih rada i 5 individualnih. Za svoj uspešan rad polaznici su dobili knjige koje su poklon Zavoda za kulturu Vojvodine i Sekretarijata za obrazovanje AP Vojvodine.

1.6. U školskoj 2009-2010. u SKR 6 upisali:

1. U Novom Sadu: 88: M (14) F (74)

2. U Boru 28 M (15) F (13)

Diplomirali: 58: M (9) F (49)

U Boru: 27: M (9) F (8)

Budući da je *Škola* postala poznata širom zemlje, nakon dobijanja nagrade i drugih reklamnih strategija u *Školi* (na primer distribucija video zapisa sa svake škole u 30 različitih TV stanica širom zemlje), neočekivano je u *Školi 6* upisano oko 100 polaznika u Novom Sadu i Boru, grad koji je pokazao posebno interesovanje da se *Škola* i kod njih održi. Diplome su dobili 85 polaznika i polaznica za oba grada.

U ovoj godini je bio značajan broj nastavnika, pedagoga, psihologa iz osnovnih i srednjih škola, što znači da su osobe iz obrazovnih struktura osetile potrebu da svoje profesionalno znanje dopune i znanjem o romskoj zajednici za praktičan rad na inkluziji romskih učenika i učenica propisano zakonima. Sem toga znanje o Dekadi Roma postalo šira svojima.

Novina je u nastavnom postupku bila ta što je osnovni način komuniciranja sa polaznicima sada internet – svi upisani polaznici imaju lične mejl adrese (što je bio jedan od uslova za upis u *Školu*). Sada veliku količinu različite literature mogu primiti besplatno i to je jedna od glavnih osobina ovogašnje *Škole*. Primiti materijali im nadalje koriste u različitim prilikama: za sopstvene studije, za mentorski rad sa srednješkolcima, za rad u romskim udruženjima, ali se pokazuje da mogu primiti materijal dalje da šire onima koji se za romsku zajednicu interesuju, a nisu upisani u *Školu*. Sav materijal je takođe dostupan i na sajtu «Ženskih studija».

Nadalje, važno je naglasiti da su i romski romolozi u 2010. objavili značajne knjige korisne za *Školu* (Rajko Đurić: Gramatika romskog jezika, Istorija romskog jezika, Istorija usmene književnosti Roma). Knjige smo kupili za sve polaznike i podelili. Taj podatak je bio važan jer sada postaje jasno da je romologija naučna disciplina koja hvata svoje korene i u akademskoj literaturi. I ove godine su na kraju *Škole* polaznici kao nagradu dobili knjige iz romologije, a javno predavanje je držao stalni profesor *Škole* prof. dr Diter Halvaks sa Univerziteta u Gracu na temu «Procesi standardizacije romskog jezika u evropskom kontekstu». Osnovna je teza predavača da se procesi standardizacije romskog jezika mogu odvijati istovremeno u dva pravca: osluškivanjem onoga što postoji u upotrebi u raznim dijalektima Evrope i harmoniziranje te postojeće jezičke prakse sa nekim osnovnim principa normiranja. Ti bi se principi dogovorno usvojili na institucionalnom nivou u državama u kojima Romi žive.

Završni radovi polaznika u Novom Sadu bavili su se odgovorima na pitanja o Romima u Srbiji u «Dekadi Roma» (2005-2015): u kojoj meri institucije sistema zadovoljavaju potrebe razvoja romske zajednice (u Novom Sadu, Beogradu i Boru); kakva je publikovana literatura o Romima

i Romkinjama namenjena visokoškolskoj nastavi danas u Srbiji, sa fokusom na različita pitanja romologije; kako mediji odražavaju stvarnost romske zajednice kod nas; kako se odvijaju procesi inovacije obrazovanja romskih učenika, ili inovacije u očuvanju zdravlja Romkinja i Roma.

U Boru su u ovoj godini prvi put *Školu* završili uglavnom nastavnici osnovnih škola, mentori romskim učenicima koje je interesovala tematika vezana za njihov grad: pregled političke participacije Roma danas; poznati Romi i Romkinje u Timočkoj krajini i u Boru; pitanja prakse školovanja romskih učenika u tri osnovne škole. Kao završni rad je štampana brošura o poznatim Romima u Boru i održana javna prezentacija završnih radova i dodela uverenja u Gradskoj biblioteci u Boru.

Odjeci rada *Škole* u Boru bili su vidljivi na osnovu nekoliko konkretnih promena. Prvo, pod uticajem predavanja o religijama Roma, direktor jedne osnovne škole je pokrenuo inicijativu da se za romske učenike muslimanske veroispovesti organizuje nastava veronauke; zatim, da se učini javno vidljiv rad ženske nevladine romske organizacije koja je ostvarila niz značajnih akcija za emancipaciju romskih žena. Konačno, pokazao se bolji uspeh nekih romskih učenika u osnovnoj školi sa kojima su radile mentorke koje su dobile uverenja u *Školi*.

Možemo zaključiti da je u prvih šest godina ostvaren značajan doprinos u različitim metodološkim inovacijama, u širenju *Škole* van Pokrajine, u modifikovanju programa za aktuelne potrebe polaznica i polaznika *Škole*. Ovim možemo potvrditi da je Škola eksperimentalni program sa stalnim inovacijama, da je interdisciplinarni namenjen praksi.

2. Izveštaj za poslednju godinu: *Škola romologije 7*

Ukupno upisani:

U Novom Sadu: 40 (M: 7 F: 33)

Diplomirali 33 (M:4 F:27)

U ovoj godini su polaznice i polaznici uglavnom bili studenti i studentkinje sa različitih fakulteta UNS i iz Beograda, zatim pedagoški asistenti koji su uvedeni u osnovnoškolski sistem od septembra 2010. godine bez dovoljne pripreme za praktičnu nastavu, pa im je znanje u *Školi* bilo neophodno. Polaznici su iz različitih nacionalnih zajednica.

Nastavno osoblje su i ovoga puta činili (u Novom Sadu): Dragoljub Đorđević (za religije Roma), Dragoljub Acković (za istoriju Roma i holokaust), ali je ovoga puta nastava poverena i polaznicama prve *Škole*: Mariji Aeksandrović (za usmenu književnost Roma), Stanki Dimotrov (za naselja Roma), Jelica Nikolić (Romi u medijima).

Dve su teme dominirale ovoga puta. Jedna se tiče novije istorije Roma, a posvećena holokaustu i novim podacima o stradanju Roma u II svetskom ratu u različitim delovima Vojvodine (Čurugu, Novom Sadu). Druga tema se odnosi na obrazovanje romskih učenica i učenika, a posvećena je kritičkom promišljanju uloge i funkcije pedagoških asistenata. Ustaljena tema o romologu Trifunu Dimiću i ove godine dominirala je modulom o romskom jeziku. O samoukom romologu govore njegove dugogodišnje saradnice Oliveri Marinkov (u Zavodu za kluturu Vojvodine) i Svenki Savić.

Ukupno je 16 časova posvećeno **učenju romskog jezika** prema programu koji je sačinila Aleksandra Nikolić, nastavnica romskog jezika i dugogodišnja saradnica Trifuna Dimića. Ovo je novina u *Školi* u ovoj godini, jer je učenje romskog zaokruženo kao uvodni kurs. U *Školi* se najveća pažnja posvećuje timskom radu, osmišljen oko istraživačkih tema. Rad u timovima na istraživačkim projektima polaznika imao je 2 osnovna cilja: da se homogenizuje istraživačka grupa čiji su članovi i članice različitog znanja, stavova i očekivanja; da se okupe oko interesante teme koju sami odaberu. Iz ovih timova su zatim nastali timski diplomski radovi od kojih ovde detaljnije pominjem tri.

1. Pošlo se od činjenice da Romi žive zajedno sa nacionalnim zajednicama u Vojvodini (neki se i izjašnjavaju nacionalno kao njihovi pripadnici). Onda je istraživačko pitanje kako pisani mediji koji se štampaju na nacionalnim jezicima u Vojvodini (Hlas ludu, Hrvatska rječ, Maguar Szo, Russke slovo) pišu o Romima i Romkinjama u 2010. godini. Osnovni je rezultat analize da ova glasila uglavnom ne pišu o romskoj zajednici, sem kada su u pitanju ekscenčne situacije (nemili

- dogadaji u selu Jabuka). Preporuka je redakcijama da se više posvete romskoj zajednici i pišu pozitivna iskustva u procesima ostvarivanja Dekade Roma.
2. Rad o praktičnim problemima pedagoških asistenata i asistentkinja (uglavnom Romkinja) u Vojvodini pokazao je niz teškoća sa kojima se nastavnici susreću u praksi: nemaju stalni radni odnos, plata ne stiže na vreme, nedovoljno znanje iz metodike nastave, velike grupe dece u školi sa kojom su obavezne da rade, rade i druge poslove koji nisu predviđeni za pedagoške asistente nego za stručne službe u školama.
 3. Osvet na neka pravna pitanja Roma u Srbiji pokazao je da su takva pitanja brojna, naročito kad su u pitanju romske porodice koje se vraća u Srbiju na osnovu readmisije.
 4. Jedan rad je bio posvećen problematici literature za romologiju kao interdisciplinarnu nauku kod nas. Konstatuje se povećanje literature u 2010. godini, ali i ozbiljne teorijske, metodološke i druge manjkavosti. Zaključak je da je potrebno oformiti neki oblik institucionalnog istraživanja romske zajednice (u Beogradu je to Muzej romske kulture, u Novom Sadu takav oblik izostaje).

Završni radovi su javno prezentovani na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu u povodu dodele uverenja i dostupni su na sajtu. O ovom događaju je sačinjen video zapis (u prilogu) koji je distribuiran na 30 različitih TV stanica (dostupan je na youtube).

Pojedinačna predavanja su bila javno oglašavana, što znači da je veći broj neupisanih prisustvovao (na primer, projekciji filma “Kenedi se vraća kući” i diskusija sa Želimirom Žilnikom; problematika o religijama Roma Dragoljuba Đorđevića).

Škola romologije na UNS u suorganizaciji sa Udruženjem građana “Ženske studije i istraživanja” danas je oblik stručnog usavršavanja; oblik formiranja nasavnog kadra romskih predstavnica, ali je mnogo više mesto susreta romskih i neromskih pripadnika. Važno je da takvo mesto postoji na UNS i da ono privlači pažnju polaznika.

Opšti zaključak

Škola je postala mesto susreta romskih i neromskih studenata kojima je cilj dobijanje više znanja o romskoj zajednici. Ona postoji na Univerzitetu u Novom Sadu već sedam godina. Tokom tog

perioda oko 1000 osoba je ukupno pohađalo *Školu* (kraće ili duže), a diplome su primili romski i neromski polaznici i polaznice koji će svoje znanje iz romologije dalje koristiti u akademske ili aktivističke svrhe.

Podaci o polaznicima pokazuju neke opšte trendove.

U školskoj 2004/2005. u SKR 1	Upisani 48 (M: 20 F 28)	Diplomirani 36 (M: 13 F 23)
U školskoj 2005/2006. u SKR 2	Upisani 25 (M: 12; F 13)	Diplomirani 16 (M: 6; F: 10)
U školskoj 2006/2007. u SKR 3	Upisano 40 (M: 10 F: 30)	Diplomirani 30 (M:9 F: 29)
U školskoj 2007/2008. u SKR 4	Upisani 35 (M: 5 F:30)	Diplomirali 26 (M: 3 F:23)
U školskoj 2008/2009. u SKR 5	Upisani 36 (M: 10 F: 26)	Diplomirali 29 (M:9 F: 20)

U školskoj 2009-2010. u SKR 6 upisali:

1.U Novom Sadu: 88: M (14) F (74)	Diplomirali: 58: (M:9 F: 49)
2.U Boru 28 M (15) F (13)	Boru 27 (M: 9 F: 8)

U školskoj 2010.2011 u SKR 7 upisani:

U Novom Sadu: 40 (M: 7 F: 33)	Diplomirali 33 (M:4 F:27)
U Boru 15 (M: 7 F: 8)	Diplomirali 12 (M: 5 F: 7)

Podaci pokazuju da su tokom sedam godina veće interesovanje za romsku zajednicu pokazivale žene od muškaraca, pa se može očekivati da će romologija biti rodno obeležena u tom smislu što će biti svojina ženske intelektualne elite (za sada ova naučna disciplina još uvek nema prestiž u domaćoj nauci pa je očekivano da je prepuštena ženama).

Škola je počela kao eksperimentalni program za stručno usavršavanje na UNS, ali je uskoro prešla granice Univerziteta u Novom Sadu i Pokrajine i proširila se u druge delove države. To je važna potvrda potrebe organizovanja ove vrste alternativnog visokoškolskog programa.

Saznanje o sadržaju rada u *Školi* i ozbiljan rad, bili su dovoljni da rukovodstvo Filozofskog fakulteta odobri uvođenje u sistem dodiplomske nastave kurs «Uvod u romologiju» kao jedna od mogućih izbornih predmeta na Odseku za medijske studije. Predlog je podnela *Škola*. To je drugi važan rezultat rada *Škole*, jer sada budući novinari doznaju o problematici romske zajednice već na osnovnim studijama. Bilo bi dobro kada bi ovakav izborni kurs bio ponuđen svim odsecima Filozofskog fakulteta, odnosno UNS.

Rad u *Školi* je ocenjen i u regionu, pa je u 2007. *Škola* odabrana među 20 uspešnih projekata u Jugoistočnoj Evropi od strane ERSTE fondacije.

Tokom 7 godina program se usavršavao na mnogo načina, pre svega u domenu metoda u prenosu znanja (uvođenje forum teatra i debate kao dobrih oblika homogenizacije grupa). Pozitivan je pomak i prema metodi učenja na daljinu. U poslednje dve *Škole* komunikacija koordinatorke sa polaznicima je bila uglavnom mejlom u periodima između susreta na predavanjima.

Pozitivna je činjenica da se povećavao broj neromskih polaznika, što je znak da predstavnici neromske zajednice (iz većinskog naroda i drugih nacionalnih zajednica u Vojvodini) žele više da dozna o romskoj zajednici. To je važan politički podatak za dobar dijalog u budućnosti. Tako je *Škola* zasigurno mesto sticanja znanja i oslobađanja od predrasuda velikog broja onih koji o romskoj zajednici nešto žele da saznaju.

Škola je mesto na kojem se doznaje o najnovijoj literaturi iz romologije, objavljenoj u svetu i kod nas. Zato su se organizatorke trudile da štampane knjige dobiju svi koji su napisali i odbranili završne radove.

Predlog

Budući da je ovako osmišljena *Škola* na UNS jedinstvena u regionu može postati za mnoge univerzitete model prelaznog obrazovnog procesa ka formiranju lektorata ili katedre za romologiju - naučnu interdisciplinu budućnosti. U tom smislu je koordinatorka već objavljivala i distribuirala publikacije sa saradnicama, ali je važno da nakon 7 godina ovo iskustvo bude pretočeno u valjan metodički udžbenik za romologiju na univerzitetima.

Zato bi trebalo da se *Školi* prizna status unutar sistema univerzitetske nastave kao jedan od mogućih izbornih predmeta za sve fakultete UNS, a ne samo na Filozofskom fakultetu.

Svenka Savić

Novi Sad 30.03.2011.

Koordinatorka

DODACI

1. Ostvaren program
2. Spisak podeljene literature
3. Tabela sa podacima o završenim radovima u Novom Sadu i Boru

OSTVAREN PROGRAM PREDAVANJA ŠKOLE ROMOLOGIJE 7, NOVI SAD I BOR

1. 10.2010 – 31.03.2011. koordinira prof. dr Svenka Savić, subotom na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu od 14 do 18 h, petkom popodne i subotom u Boru

Datum	Tema	Predavač/ica
<i>oktobar</i>		
2.10. 14-17 h	NOVI SAD Otvaranje Škole romologije 7 <i>Religija i Romi: uvod u romološke studije</i>	Svenka Savić Dragoljub Đorđević
9.10. 14-18 h	Obrazovanje Roma i Romkinja Obrazovanje u predškolskim, osnovnim i srednjim školama i formiranje romske intelektualne elite na univerzitetima Diskusija na osnovu filmova: CD «Šanse i izbori za romske devojčice» CD: <i>Uspešne Romkinje</i> CD: Znanje je bogatstvo (OSCE)	Svenka Savić
15.10. 15-18 h 16.10. 9-14 h	BOR Otvaranje Škole romologije 7 <i>Uvod u romologiju</i> Obrazovanje u predškolskim, osnovnim i srednjim školama i formiranje romske intelektualne elite na univerzitetima Diskusija na osnovu filmova CD «Šanse i izbori za romske devojčice» CD: <i>Uspešne Romkinje</i> CD: Znanje je bogatstvo (OSCE)	Svenka Savić Mirjana Žikić
23.10. 14-18 h	NOVI SAD Modul: Jezik Roma Učenje romskog jezika 1 (4 časa) Novija istorija Roma: readmisija (Film: <i>Kedeti se vraća kući</i>)	Aleksandra Nikolić Želimir Žilnik
30.10. 14-18 h 9,30 – 14 h	NOVI SAD Modul: Jezik Roma Učenje romskog jezika 2 (4 časa) Modul: Stanovanje Roma Rad u istraživačkim timovima BOR Modul: Istorija Roma Znameniti Romi i Romkinje u Istočnoj Srbiji Novija istorija Roma: readmisija Film: <i>Kedeti se vraća kući</i>	Aleksandra Nikolić Stanka Dimitrov Svenka Savić Života Urošević
<i>novembar</i>		
6.11. 14 -18 h	NOVI SAD Modul: Kultura Roma Usmena književnost Roma Romi u medijima	Marija Aleksandrović Jelica Nikolić
5.11. 15,30-19	BOR Modul: Kultura Roma Usmena književnost Roma	Mirjana Žikić

6.11. 9,30-15	Religije Roma u Srbiji Rad na istraživačkim projektima u grupama Modul: Istorija Roma Rad u istraživačkim grupama	
13.11. 14-18 h	NOVI SAD Modul: Jezik Roma Romski jezik i standardizacija romskog jezika Učenje romskog jezika 3 (4 časa) Modul: Istorija Roma Istorija Roma u Beogradu Savremena istorija Roma: holokaust	Aleksandra Nikolić Svenka Savić Dragoljub Acković
12.11. 15-19 h 13.11. 9,30 -14 h	BOR Modul: Istorija Roma Istorija Roma Istorija Roma u Beogradu Savremena istorija Roma: holokaust	Vera Kurtić
<i>decembar</i>		
4.12. 14-18 h	NOVI SAD Modul: Kultura Roma Trifun Dimić – romolog, pesnik, prevodilac Učenje romskog jezika 4 (4 časa)	Olivera Marinković Svenka Savić Aleksandra Nikolić
11.12. 14-18 h	BOR/ NOVI SAD Modul: Naselja i stanovanje Roma Pitanja readmisije Roma i Romkinja u Srbiju: Film: <i>Kenedi se vraća kući</i> , Želimir Žilnik NOVI SAD Testiranje, evaluacija, podela po timovima i mentorima za rad na izradi završnih radova	Mirjana Žikić i polaznici iz Bora Svenka Savić
januar 2011	NOVI SAD I BOR Rad polaznika i polaznica na završnim radovima uz pomoć mentora	Svenka Savić Mirjana Žikić
15. feb.2011.	Test znanja evaluacija, dodela sertifikata	Svenka Savić
mart 2011.	pisanje izveštaja Fondu, formiranje video zapisa sa promocije sertifikata i završavanje filma o <i>Skoli</i> .	Svenka Savić

Spisak poslatog materijala mejlom

1. Adrese romskih aktivista
2. Adresar romskih NGO u Srbiji 2009
3. Akademskim obrazovanjem do romske elite + korice
5. An Bibiako sastipe-prikaz Dana Puslojić
6. Balić Osman Dekada Roma 2010
7. Baza podataka o Romima
8. Camak Marijana Romska usmena književnost
9. CV Jelica Nikolić
10. CV Aleksandrović Marija 2010.
11. Đorđević- K sociologiji i Religiji
11. Gramatika romskog jezika, prikaz
13. Gramatika romskog jezika
14. Holokaust u Raciji Aleksandar Veljić
15. O diskriminaciji u Srbiji
16. Informacija o položaju Romkinja
17. Istorija Roma, Politika, 2006.
18. Istraživački radovi studenata Roma
19. Knjiga pesama Trifuna Dimića
20. Mapiranje romskih resursa u Novom Sadu
21. Mirjana Marinković pesnikinja
22. Obrazovanje romskih učenica u OS Novi Sad
23. OSCE Obrazovanje romskih učenica i studentkinja Svenka oktobar 2010.
24. OSCE Obrazovanje romskih učenica i studentkinja Svenka oktobar 2 2010.
25. Podsetnik za pisanje prikaza knjiga
26. Romi i Romkinje u medijima Jelica Nikolić
27. Romska usmena književnost PP prezentacija Marijana Čanak
28. Romski jezik, Romologija
29. Sažetak rada kako se piše
30. Škola romologije 6 Minimum za romski jezik
31. Škola romologije PP Svenka 2007.
32. Škola romologije PP2 Svenka 2007.
33. SKR 6 Romska usmena književnost
34. SKR 7 Romski jezik 1 Aleksandra
35. SKR 7 Romski jezik 2 Aleksandra
36. SKR 7 Svedočenja pedagoških asistentkinja 2010.
37. SKR 7 Katarina Đurić prikaz magistarskog rada M. Aleksandrović
38. SKR 7 Marija Spasojević, vežba emitovanje zapisa Uspešne Romkinje
39. SKR 7 Vanja Tripković, prikaz knjig ao obrazovanju Roma
40. SKR 7 Zadaci 13.11.2010.
41. Spisak učesnika na radionici o mapiranju romskih resursa
42. Stanovanje Roma PP Tatjana Perić
43. Svenka Savić, Standardizacija romskog jezika, N.Sad
44. Svenka Savić, Tekstovi o Romima
45. Škola romologije PPP
46. Vežba J. Jovanović
47. Yaron Plurlizam Prevod Lektorisan
48. Prezentacija filma Uspešne Romkinje Dana Puković